

Képzelt világ

Jódal Kálmán prózájában

Jódal Kálmán: *Agressiva*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2010

Jódal Kálmánnak *Agressiva* című prózakötetéért ítélte oda a bizottság a Szirmai Károly Irodalmi Díjat. A legjobbnak ítélt novellakötetért járó díjat egyik évben magyar, másik évben szerb vajdasági vagy a Vajdaságból származó író kaphatja meg. Így állítanak emléket a vajdasági magyar irodalom talán legjobb novellistájának, Szirmai Károlynak.

Jódal Kálmán a fiatalabb vajdasági magyar írók sorába tartozik, jelent már meg korábban egy novelláskötete, *Bakancs és fal* a címe, gyakran szerepel a *Híd*-ban, írásait több antológiába is felvették. Az *Agressiva* jól felépített, viszonylag terjedelmes kötet, rövidebb és hosszabb, a műfaji határokat rendre átlépő, kiszélesítő és átértékelő prózákat tartalmaz. Azért ez a majdnem elmosódó, óvatos besorolása Jódal Kálmán munkáinak, mert látszólag kevesebb figyelmet fordít szövegeinek műfaji meghatározására, holott nagyon is odafigyel a szövegek megformálására, s ebben az irodalmi minták, mondjuk a novella vagy a rövidtörténet mintái mellett kivételes figyelmet fordít a szövegköziségre, az elsődlegesen nem irodalmi kifejezésformákra, a film és a videó, a rockzene és a pop-art sokféle, nagyobbára a posztmodernnel egy időben, vagy azt követően kialakult beszédmódokra. Szövegei jól látható megformáltságuk folytán nem hullanak darabokra, ellenkezőleg, sokfelé ágazó, egymástól igencsak távolra eső történéseket és textusokat meg citátumokat egymáshoz közelítő és kapcsoló, a szabad asszociációk képsorait is alkalmazó szövegei stabilak, formájukban állhatatosak, tartalmukban többszintűek. S ez egyformán vonatkozik mind rövidprózai, mind pedig nagyobb lélegzetű munkáira.

Az új és az újabb mintákat követő prózái Jódal Kálmánnak azonban nem állapodnak meg a választott forma külsődleges követésénél, ami

szövegei artisztikumát erősítené, hanem gazdag, a közvetlenül élményitől és életrajzítól sem idegenkedő nyelvi anyaggal töltődnek fel. A film és a számítógép, a kamera és a falfirka, a hallucinációk és a testbeszéd szótárából származnak Jódal Kálmán szavai, ezenfelül egy sor idegen, de személyes töltettel átítatott idézetből, vagyis első szinten mindenképpen művi világból, és ezekből a szavakból a viszonylag szigorú magyar mondszerkesztés szabályait következetesen betartó mondatokat formál. Azt jelenti ez, hogy a formálást elsődlegesen fontosnak tartó elbeszélő éppen írásainak formáját erősíti sajátosra alakított nyelvi illetékességével. Jódal Kálmán szövegeiben meggyőző összhang alakul ki forma és beszédmód között, minthogy a forma a beszédmód, a beszédmód pedig a forma függvénye. Éppen ennek a harmonikus egyeztetésnek következtében válnak káprázatosná, és engedélyezik az író számára akár az álomképek, akár a művi látványok, akár a fájdalmas felismerések, akár a téboly határait súroló történések elbeszélését. Többször olvasható Franz Kafka nevezetes hőségnek, az átváltozás hőségnek neve Jódal Kálmán írásaiban, de ő maga mintha nem követné Kafka elbeszélői gyakorlatát, miszerint a legelborzasztóbb történéseket hétköznapi nyelven lehet, nem engedve a történés vonzásának, se hatásának a nyelvre, igazán meggyőzően elmondani. Bár Kafka abszurdja ott lebeg Jódal Kálmán munkái felett, elbeszéléseivel ő az írásnak és beszédnek egy másik változatát követi, azt, amelyik a nyelvi megformálás során enged a történés vonzásának, tehát beszédmódjával, szövegeinek nyelvi felépítésével rájátszik a hallucinatív, az álomszerű, a látványt kiemelő, sőt magának a látványosságoknak az elbeszélés nyelvére tett hatására. Ezért mondható, hogy Jódal Kálmán a nyelv sokszor rejtélyes, még többször a tudat mélyeibe száműzött rétegeinek felszabadításával jutott el a megformálás kitüntetett szerepéhez. Szövegeinek formája éppen az így kidolgozott nyelvi kompetenciában létesül; a forma szabad, olvasható ki Jódal Kálmán szövegeiből, azaz mentesült a műfaji határok nyomása alól, ám ugyanakkor egészében a nyelvnek, a beszéd- és írásmódnak a kiszolgáltatottja. Jódal Kálmán úgy beszél az elkábított test, az átalakított személyiség, a szerekl, droggal és az aszpirin dobozának keresztjével befolyásolt tudat, a pillanatonkénti öröm és a nagyon huzamosan tartó szenvedés meg fájdalom állapotairól, hogy mondatai egyszerre, egy időben teremtenek formát és hoznak létre egy sajátos, egészében a megtámadott és nemegyszer felrobbantott személyiség tudatvilágát felépítő nyelvezetet. *A szfinx pupillája: Was ist Kunst, Lilly Marleen?* című rövidtörténet a városi buszra való várakozás pillanatát örökíti meg esős időben: „Esernyőt nyitok, ázott újságpapír tapad a fényes-vizes betonútra. Körülöttem autóbuszok suhannak el, gyomrukban sárkányokkal.” Ezekkel a mondatokkal indul a

történet, majd hirtelen váltással a környező lakótömbök képe jelenik meg, ahol „számtalan angyali véglény szunnyad, az álom és a mindennapi szorongások feszítáján ide-oda lebegve”. Majd ismét az elbeszélő énré vált át a kép: „Tudom, hogy valaki kísér. Tibeti szerzetes, autómosó fiúnak álcázva. A hasonmásom.” Kulcsfontosságú szó ez, Jódal Kálmánnak nemcsak ebben az éles vágásokkal megformált szövegében. A „hasonmás” nem azonos az énnel, de nem azonos a másikkal, az idegennel sem. Az autómosó fiúnak álcázott tibeti szerzetes valójában Jódal Kálmán szövegeinek elbeszélője. A kép úgy is érthető, hogy az írónak álcázott aszkéta önként vállalt magányában, távol a valóságtól és a mindennapi szorongásoktól, csupán álmaival, látomásaival, nyelvből készített angyalokkal meg sárkányokkal társalog. Ezek az aszkéta magányában megjelenő lények öltenek alakot Jódal Kálmán prózáiban, velük találkozik a buszmegállóban, a kávézóban, az utcán, az erdőben, a bárpultnál vagy a kórház betegszobáiban. Nevük van ezeknek a lényeknek, mozognak és beszélnek, örülnek és szenvednek, támadnak és védekeznek, mintha olyanok lennének, mint mindenki más, holott mindenkitől különböznek, mert rendre másként élik meg ugyanazt. Hasonmások, mindenkinek a hasonmásai, egyúttal azonban angyalok vagy farkasemberek, Minótaurosok, Szent Sebestyének meg mások, akik számára mindenki más legfeljebb „közömbös ismeretlen”.

De vissza kell térni még az idézett rövidtörténethez, a végéhez. Idézem a rövidtörténet befejező mondatait: „A szemközti buszállomáson, ahol az ellenkező irányba tartók várakoznak, két virtuális szfinx határolta térben farkasember sétál a valóság és a fájdalom közt. Aztán leül a lyukacsos fémpadra, és ő is a most már sárgászöld, éles fénypázmákban szita-kötőszerűen rezgő légteret szemléli. Hajnalodik.” A tér- és időmozzanat ér itt egybe a hajnali látomással; ez lehet a művészet, azaz így hangzik Jódal Kálmán válasza a rövidtörténet címében feltett német nyelvű kérdésre, szoros összefüggésben a címben szereplő híres énekesnő nevével, ami egyenes vonalban vezet át a szövegnek egy másik távlatába, ami – távolról ugyan, de Jódal Kálmán kötete más szövegeinek kontextusában – az éppen időszerű háborút vezeti be a művészetre vonatkozó kérdés jelentéskörébe. S ezzel már láthatóvá válik, hogy az *Agressiva* kötet egészétől egyáltalán nem idegen az időszerű, az itt és most, hiszen katonák jönnek elő a kötet szövegeiből, fegyverek és fegyverforgatók, másfelől pedig Újvidék város kegyetlenül megváltoztatott városképe, csillogó épületekkel, kivilágított sugárutakkal és ismeretlen járókelőkkel, akik mind sorban „közömbös ismeretlenek”. A valóságnak erről a háborúval és a városképpel övezett szintjéről Jódal Kálmán novellahősei rendre átlépnek egy másik szintre, amiről a *Fúga-fluxus-fényzajkéj* című szöveg záróbekezdése beszél: „Ha átjutunk a

következő szintre, körülöttünk megváltozik az egész mindenség, ha pedig megunják vagy belefáradnak, kikapcsolják a játékprogramot és szörfölni kezdenek, e-mailezni vagy valami hasonlót művelni a szoba ijesztően otthonos, ám kontrollálható homályában. A kulcs: a kettes számrendszer és a tapintható, unalmas céltalanság izzón villogó, áramkörbe kapcsolt homokszemcse-halmazon és minden fölösleges közeledésen túl, jobb kézzel az egéren, arccal a világító szent képernyő mélyrétegeibe veszve.” Egy másik, virtuális világba lépnek be ezáltal, megszűnik körülöttük a körülhatárolt szoba homálya, és megnyílik előttük a másik szint, ahol más törvények uralkodnak, és mások a viselkedés szabályai. Jódal Kálmán szövegeiben ezt a másik szintet írta meg, azt a szintet, ahová filmek és festmények, zenészművek és falfrókák, ezzel együtt a kábítás szerepei vezetnek el. Az a világ ez a másik szint, ahol az angyalok uralkodnak, és a tündérek lakoznak.

Van az *Agressívában* néhány, a hagyományos novella vagy rövidtörténet poétikáját követő szöveg is. Ezek közül külön figyelmet érdemel a *Tündér, mese* című írás. Gyerekkori emlék és felnőttkori tapasztalat ütköztetése a novella, irodalmunk legjobb szövegei sorába tartozik. Ebben olvasható ez az ars poeticának vehető hosszú mondat: „A víz, noha sejtette, hogy milyenek a hegyi források, olyan meleg volt, mintha az Égei-tenger zúdult volna rá, és furcsa gondolatcsomagokat közvetített...” Ezekben a gondolatcsomagokban egyformán helye van a minószi bikakultusznak, a mumifikált macskatetemeknek, Goethének és Shakespeare-nek, Leonardónak, a Tollaskigyó-istenségnek, Zimbabwe távoli múltjának és világának, a halottaskönyveknek és az egész huszadik századnak, mert „minden mindennel összefügg”, hangzik Jódal Kálmán valósággra épülő virtuális világának alaptörvénye.